

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Anarhistička tenzija

Alfredo M. Bonanno

Alfredo M. Bonanno
Anarhistička tenzija
1996

S talijanskog prevela: Erika Preden

Prvo izdanje: Laboratorio Anarchico di Sperimentazione
Antiautoritaria, 03/1996, Cuneo (Italia)

Drugo izdanje: Edizioni Anarchismo, 04/2007, Italia

Tekst javnog predavanja „Anarhizam i demokracija”, održanog u
matematičkoj gimnaziji „Giuseppe Peano”, Cuneo (Italija), 28. 1.
1995.

anarhisticka-biblioteka.net

1996

bitno? Nije potrebno da se nas sjećaju, moraju se sjećati njihove borbe jer borba je njihova. Mi smo samo jedna prilika u borbi. Mi smo samo ono nešto više.

U oslobođenom društvu, kad je anarhija već ostvarena, stoga u posve idealnoj dimenziji, anarhisti bi, neophodni na svim razinama društvene borbe, imali jedan jedini cilj: poticati na daljnju borbu, eliminirajući i najmanje tragove vlasti, usavršavajući tenziju prema anarhiji. Anarhisti su oni koji nastanjuju zaista neudoban planet, jer ako borba uspije zaboravljeni su, a kad ne uspije otkriveni su za odgovornost, da su na loš način vodili borbu, da su je doveli do loših posljedica.

Dakle, nikakve iluzije glede mogućih količinskih rezultata: ako je ostvarena borba s insurekcionističke točke gledišta korektna, u redu je, a uspjesi, ako ih ima, mogu biti korisni osobama koji su je ostvarili, zasigurno ne anarhistima. Ne smijemo zapasti u zabludu, u koju su na žalost mnogi drugovi pali, da pomišljamo kako pozitivan ishod borbe može povećati broj naših grupa, jer to nije istina, jer se to sustavno pretvara u deziluziju. Rast naših grupa i brojčani rast naših drugova su veoma bitne stvari, ali ne mogu se ostvariti kroz postignute rezultate. Ostvarit će se prije izgradnjom, formiranjem onih temeljnih ideja, onih objašnjenja o kojima smo prije govorili. Pozitivni ishodi borbi i brojčani rast naših grupa dvije su stvari koje ne mogu biti povezane procesom uzroka i posljedice. Mogu biti u međusobnoj vezi, a i ne moraju.

Još samo par riječi prije kraja. Rekao sam što je anarhizam, koje nam se zablude uzastopno podmeću, govorio sam o načinima transformiranja struktura vlasti koje nazivamo moderni kapitalizam, post – industrijski kapitalizam, o nekim danas neprihvatljivim strukturama anarhističke borbe, o današnjem mogućem načinu suprotstavljanja vlasti i na kraju o razlikama između tradicionalnog anarhizma i današnjeg anarhizma.

Zahvaljujem vam.

onalnih vijeća, zakonodavna vlast ne bi postojala. Da nema škola i fakulteta ne bi bilo ni kulturalne moći koja nas tlači, koja izgrađuje mišljenje.

Škole, fakulteti, stanice, zatvori, tvornice, sve su to mjesta koja se ostvaruju u prostoru, određene zone unutar kojih se možemo kretati samo ako prihvatimo određene uvjete, to jest ako prihvatimo igru uloga. Mi se sada nalazimo ovdje samo zato što smo prihvatili igru uloga, u suprotnom ne bi bili mogli ući. Ovo je zanimljivo. Možemo koristiti i ovakve strukture, ali u trenutku napada ova mjesta će nam biti nedostupna. Da smo ušli ovdje s napadačkom namjerom policija bi nas bila spriječila, sasvim jasno.

Dakle, budući da se vlast ostvaruje u prostoru vrlo je bitan taj odnos anarhista s prostorom. Insurekcija je zasigurno individualan čin i zato navečer kad liježemo, u dubini duše pomislimo: „U redu, naposljetku stvari ipak ne idu tako loše”, jer se osjećamo u miru sa sobom i zaspimo. Evo, u tom posebnom bezprostornom mjestu krećemo se kako god želimo. Ali, prije ili kasnije moramo preseliti sebe u prostor realnosti, koji je, ako dobro razmislite, skoro u potpunosti pod okriljem vlasti. Zbog toga krećući se prostorom nosimo sa sobom ove vrijednosti insurekcije, revolucionarne vrijednosti, anarhističke vrijednosti i odmjeravamo ih kroz sukob u kojem nismo sami.

Stoga, trebamo biti u stanju prepoznati one ciljeve koji su značajni i ako ih ima, gle slučajnosti tih ciljeva ima uvijek i po svuda, pridonijeti stvaranju uvjeta da ljudi, izrabljivani, na čijoj se koži ti ciljevi ostvaruju, učine nešto da ih spriječe.

Taj je revolucionarni proces, po meni, insurekcionističke prirode. Cilj mu nije količinskoga karaktera jer se uništenje cilja ili detalj nacрта ne može iscrpiti u količinskim odnosima. Ponekad mi kažu: „Kroz kolike smo borbe prošli kroz proteklih dvadeset, trideset godina”, a i sâm sam ponekad to rekao, i isto toliko puta čuo: „I što smo postigli?”. Čak i kad nešto uspijemo ostvariti ljudi se kasnije ni ne sjećaju anarhista. „Anarhisti? Tko su ti anarhisti, monarhisti? Možda oni za kralja?”. Ljudi se baš ne sjećaju dobro. No, zar je to

Sadržaj

Uvodna riječ prvom izdanju	5
Uvodna riječ drugom izdanju	7
Anarhistička tenzija	10

da sada nije ni mjesto ni vrijeme za ponavljanje povijesti, želio sam samo ovaj slučaj navesti kao primjer.

Dakle, insurekcionistički anarhizam mora prevazići jedan osnovni problem, da bi bio takav mora prevazići jednu granicu, u suprotnom ostaje samo pretpostavka o insurekcionističkom anarhizmu. To jest, drugovi koji sačinjavaju grupe afiniteta i koji su prenijeli u djelo ono što sam prije opisivao, ustanak osobne prirode, osvjetljenje koje u nama stvara posljedice jedne temeljne ideje nasuprot brbljariji mišljenja, ti su drugovi ulazeći u odnose s drugim drugovima, iz drugih područja, putem neformalne strukture, do ove točke ostvarili samo jedan dio posla. U jednom trenutku moraju se odlučiti, moraju prekoračiti tu liniju razgraničenja, moraju napraviti korak nakon kojeg se teško vratiti nazad. Moraju uspostaviti odnose s osobama koje nisu anarhisti, da bi riješili jedan sporedni, ograničeni problem (uništenje baze Comiso, koliko god je ta ideja mogla biti fantastična ili zanimljiva, ili simpatična, nije sigurno bila anarhija, nije bila ostvarenje anarhije). Što bi se bilo desilo da smo zaista uspjeli ući u bazu i uništiti je? Ne znam. Vjerojatno ništa, vjerojatno sve. Ne znam, ne možemo znati, nitko to ne može znati. Ali, ljepota ostvarenja destruktivnoga djela ne nalazi se u njegovim mogućim posljedicama.

Anarhisti ne jamče za ostvarena djela, ali identificiraju odgovornost osoba i struktura, te se stoga na temelju odluke odlučuju na akciju i od tog se trenutka osjećaju sigurni u sebe, jer ona ideja pravde koja djeluje unutar njih osvjetljuje akciju, opaža odgovornost jedne osobe, više osoba, jedne strukture, više struktura i shodno tome posljedice tih odgovornosti. Tu se nalazi anarhistička odlučnost djelovanja.

Međutim, kad anarhisti poduzimaju akcije s drugim osobama trebali bi pokušati izgraditi i područne organe koji bi bili sposobni opstati, prouzročiti posljedice u borbi protiv vlasti. Ne smijemo zaboraviti, što je jako bitno, da se vlast ostvaruje u prostoru, to jest moć nije apstraktna ideja. Da nema policijskih stanica, da nema zatvora nadzor bio bio nemoguć. Da nema parlamenta, da nema regi-

đenih ciljeva, ali je bitno da se temelje na nekim bitnim uvjetima. Nadasve, „permanentna konfliktnost”, stalni sukob, što znači grupe koje su sposobne napasti realnost u kojoj se nalaze a ne samo čekati nečije naredbe. Zatim, biti „autonomni”, samostalni, to jest niti ovisiti niti biti u odnosima s političkim strankama ili sindikalnim organizacijama. Na kraju, pojedinačni pristup problemima, bez predlaganja općih sindikalnih platformi, što bi se neizbježno pretvorilo u rukovođenje mini – strankom ili malim alternativnim sindikatom. Rezime ovih teza može izgledati prilično apstraktan i zato prije nego završim želim navesti samo jedan primjer, jer ovakve se stvari bolje razumiju kroz praksu.

Teoretski obrazac ovoga tipa primijenjen je početkom osamdesetih godina u pokušaju sprječavanja izgradnje raketne američke baze u Comisu.⁷ Anarhističke grupe koje su intervenirale pune dvije godine izgradile su „samoupravna udruženja”. Ta samoupravna udruženja bila su upravo ne-anarhističke grupe koje su djelovale na teritoriju, a jedini im je cilj bio spriječiti izgradnju baze uništavajući projekt u toku realizacije.

Udruženja su stoga bila autonomni nukleusi sa slijedećim obilježjima: imala su jedan jedini cilj, napasti i uništiti bazu. Zbog toga su izbjegli niz problema, jer da su postavili niz problema bili bi postali sindikalne grupe sa ciljem, npr. zaštite radnih mjesta ili pronalaženja radnih mjesta, ili pak rješavanje drugih neposrednih problema. Naprotiv, mi smo imali samo jedan cilj, uništiti bazu. Drugo je obilježje bilo permanentna konfliktnost, to jest od samoga početka kad su ove grupe oformljene (nisu to bile anarhističke grupe, radilo se o grupama ljudi u kojima je bilo i anarhista), one su ušle u sukob protiv svih skupina koje su željele izgraditi bazu, bez da tu konfliktnost odrede ili izjasne predstavnički organi ili odgovorne osobe tih istih grupa. I treće je obilježje bila autonomija ovih grupa, što znači da nisu ovisile ni o strankama, ni o sindikatima i tako dalje. Slučaj borbe protiv izgradnje baze samo je djelomično poznat. Čini mi se

⁷ Comiso: gradić na jugoistoku Sicilije

Uvodna riječ prvom izdanju

U neposrednosti – ali i u granicama – tipično oralne proze, koja karakterizira ova prijepis, strastveno izronjuje jedna ideja, možda jedina, koja nas združuje kao pojedince u sukobu s ovim poretkom.

To je anarhistička tenzija: onaj osjećaj koji razara dualizam između teorije i prakse, djela i misli, koji konstantno žari naše snove i naše geste usmjerene radikalnoj promjeni postojećeg. To je radost onoga tko se bori bez pokoja kako bi se oslobodio svih okova, to je prosvjetljenje onoga tko prepoznaje autoritete koji nas ugnjetavaju i potiče ga da uzastopno traži i zauvijek kuša nektar slobodnoga života, vrijednoga življenja.

I, u krajnjoj liniji, ekstremno očitovanje ljubavi i bijesa.

Ne želimo pisati biblije i stvarati propovjednike, tuđ nam je svaki oblik idolatrije i mitizacije, po definiciji ikonoklasti, ateisti u svakom smislu, uvijek smo odbijali i zazirali od svakoga aspekta autoritarizma koji nam želi egzistenciju učiniti mrskom, započevši s najpodmuklijim i najopasnijim: onoga koji može izniknuti u nama samima. Odbijamo zakone i uspostavljene poretke, a nadasve konfekcijske naočnjake. Prihvaćamo samo spontane i najslobodnije dogovore...

Ovo smo imali na umu kad smo započeli s projektom Anarhističkoga Laboratorija gdje bi antiautoritarno eksperimentirali naše tenzije. To je naša svakodnevna oklada, unutar i izvan ova četiri zida. Imali smo to dobro na umu i pri objavljivanju ovoga teksta, koji bi trebao biti samo jedan poticaj za daljnji rast nas samih i, možda, da se poznamo u nekom drugom.

žemo prepoznati sličnost, afinitet, samo produbljenjem elemenata koji određuju razlike među nama. To poznavanje je privatna stvar, ali je i stvar ideja, diskusija, razgovora. No, ako se sjećate početka ove rasprave, nema produbljenja ideja ako istovremeno nije popraćeno zajedničkim djelovanjem, realizacijom. Dakle, između produbljenja ideja i realizacije postoji neprekidno međusobno pretakanje.

Mala grupa od nekoliko drugova koji se znaju i koji se identificiraju kroz jedan afinitet, sličnost, i sastaju se samo da bi zajedno navečer popričali ne bi bila grupa afiniteta, bila bi to grupa simpatičnih znanaca koji sastajući se navečer mogu pričati o bilo čemu. Obrnuto, grupa koja se sastaje diskusije radi, ali diskutirajući odlučuje zajednički djelovati i djelovanjem pridonosi razvoju diskusije, koja se kroz vrijeme pretvara u nove prilike djelovanja, to je mehanizam grupa afiniteta. Na koji način grupe afiniteta mogu ući u kontakt s drugim grupama afiniteta, koje nije potrebno dublje poznavati (što je pak neophodan faktor unutar svake pojedine grupe)? Taj kontakt može jamčiti neformalna organizacija.

Što je to neformalna organizacija? Između različitih grupa afiniteta koje su u međusobnom kontaktu da bi izmijenile ideje i zajedno djelovale može postojati odnos neformalne prirode, to jest izgradnja jedne organizacije koja može biti vrlo široka na teritorijalnom nivou, na desetke i zašto ne na stotine organizacija, struktura, grupa neformalnih obilježja (kao što su diskusije, periodičko produbljenje problema, ostvarenja akcija i tako dalje). Ova organizaciona struktura insurekcionističkog anarhizma drugačija je od one o kojoj smo prije pričali glede oblika anarhosindikalizma.

Međutim, analiza organizacionih oblika, ovom prigodom tek napomenuta, zaslužuje dublju diskusiju u koju ne možemo ući tokom samo jednog predavanja. Takav tip organizacije ostao bi, po meni, samo interna stvar pokreta ako se ne bi ostvario u odnosima s okolinom, to jest kroz izgradnju uporišnih vanjskih grupa, vanjskih nukleusa baziranih također na neformalnim obilježjima. Nije potrebno da ove uporišne grupe sačinjavaju samo anarhisti: mogu sudjelovati sve osobe koje se žele boriti za ostvarenje točno odre-

mijeniti. Kad smo u prošlosti, dok je još postojala snažna radnička klasa, živjeli u iluziji sličnoga prijelaza primjereno smo se organizirali. Na primjer, organizacione pretpostavke anarhosindikalizma predviđale su jedan snažni sindikalni pokret koji bi, prodrijevši u radničku klasu i organizirajući je gotovo u potpunosti, ostvario eksproprijaciju i taj prijelaz. Pošto taj kolektivni subjekt više ne postoji, a vjerojatno je bio mitski od samog svog postanka, no sada više ne postoji ni u svojoj prethodnoj mitskoj viziji, kakvoga bi smisla imao sindikalni pokret revolucionarne prirode? Kakvoga bi smisla imao i kakvoga smisla ima anarhosindikalni pokret? Nikakvoga smisla.

Stoga, borba mora krenuti s drugih polazišta, s drugim idejama i drugim metodama. Zbog toga smo u proteklih petnaestak godina razvili kritiku sindikalizma i anarhosindikalizma. Zbog toga smo anarhisti insurekcionisti. Ali, ne zato što smatramo da je riješenje u barikadama. Barikade bi mogle biti tragična posljedica izbora koji ne pripadaju nama, ogromni problemi koje ne izaziva anarhizam već ih nameće stvarnost koju su moćnici izgradili i koju ne možemo izbrisati jednostavnim letom naših želja.

Dakle, anarhistička organizacija usmjerena ka budućnosti trebala bi biti elastičnija. Ne može se pojaviti s teškim, količinski teškim, obilježjima ustroja iz prošlosti. Ne može se postaviti kroz dimenziju sinteze, kao npr. organizacija u prošlosti u kojoj je anarhistički organizacioni ustroj htio preslikati stvarnost u samoga sebe kroz određene „odbore” koji su se bavili raznim problemima, odbori koji su zatim donosili vlastite odluke na godišnjim periodičkim kongresima, koji se pak izjašnjavao na temelju teza, koje su potjecale možda iz prošloga stoljeća. Svemu tome je došao kraj, ali ne zato što je proteklo sto godina od zamisli, nego zato jer se stvarnost izmijenila.

Zbog toga mi podržavamo potrebu stvaranja malih grupa baziranih na pojmu afiniteta, čak i vrlo malenih grupa sa samo nekoliko drugova koji se međusobno poznaju i produbljuju to poznanstvo, pošto ne može postojati afinitet ako se dovoljno ne poznamo. Mo-

Uvodna riječ drugom izdanju

Proces na temelju kojeg se anarhistička tenzija prema slobodi oslobađa znanja nije nikad bio jednolik, ne odvija se u jednom hipu. Osvješenje nije vreća koja se prazni, pojedini čimbenici zauzdanoga znanja nisu potankosti koje se otklanjaju po volji, drugi se pak mogu otkloniti samo velikim naporom, a nakon otklanjanja pokušavaju se odmah na sve moguće načine vratiti na prijašnje mjesto. Plašimo se prepuštanja na milost i nemilost nepoznatom. Sklon sam, što je sasvim prirodno, smatrati važnijima one čimbenike znanja koje teže otklanjam, ali ta purifikacija ne sastavlja ni kvalitativnu ni kvantitativnu rang – listu. Riječ naspram ovih napora reagira na vlastiti način, nikad ne odgovara na prikladan način mahnitosti destruktivne tenzije. Ova se posljednja doista ne može prikazati kao napredan i podroban nacrt. Njen ples više podsjeća na boga ženā nego na vladarsku mudrost Atene. U nemogućnosti prikazati destruktivan nacrt potpun u svakom svom dijelu, tek u širim crtama, zapravo neodređenim, moram priznati da u nedostatku pravila svaki nacrt sadrži u sebi nešto smiješno. Umjesto da potiče riječ da se otvori, tenzija se izlaže opasnosti da joj se suprotstavi. To postaje konstantno sve dok je oslobađajuća priprema tenzije još preslabašna naspram složenoga tereta gomilanja, a znanje prijeti to prikazati kao ucjenu. Moguće je počinuti grešku pri precjenjivanju procesa približavanja tišini, što je pak moguće da riječ i ne primijeti. U tom se slučaju započinje s detaljnom analizom koja će krenuti s kompleksnim, uvijenim kretnjama i duboko se izmijeniti naspram naknadnih prijedloga najnaprednije tenzije. Ponekad, kad prevagnu oklijevanja, recimo prolazna a ipak kadra zauzdati najplemenitije nagone i porive, tenzija nije dovoljno tiha i dopušta da je znanje

sobom ispuni. Riječ opaža invaziju ili prijevremene uvjete i stvara lažne polazne točke kako ne bi potpuno izbrisala rad koji je već sama tenzija obavila. Nema tako snažne ideje koja bi se neoštećeno oprla ovom povratku volje za izbavljenjem. Teško je razabrati povode radikalne destrukcije koju anarhizam vrlo uvjereno zastupa, ako uklonimo cilj ove destrukcije, bilo koji cilj, ostaje samo uzaludnost bezdana u koji padaju neorganizirani pokreti individualne tenzije i u širem smislu kolektivne tenzije prema slobodi.

Tenzija znači otvaranje vlastitoga srca neočekivanom, dozvoliti vlastitom i tuđom znanju bijeg u svijet, da svatko čini kako mu godi. Veliki su filozofi kao Aristotel ili Bruno stupili u službu (mada privremeno) moćnika, a da ne spominjemo Platonove utopije, ali nisu mogli otvoriti svoje znanje, bili su previše ljubomorni i pristrani da se ne bi ograničili dovršiti arogantnu i glupu zadaću pridržavanja svijete.

Nerado se odričem znanja, i koristi koje sam čitav život iz njega crpio. Kad sam bio u najtežim uvjetima njemu se klanjao neprijatelj i, recimo, bio mi naklon. Kad sam bio izložen mučenju, udarci su bili teži samo kad mučitelj nije znao tko sam, a zatim su postajali laganiji, gotovo stidljivi. Nemoguće je u potpunosti odreći se ove bitnosti znanja koje me prožima i koje mi pokazuje kakav sam, budući da je prodrlo u dubine (mada u dronjcima kao Cinici), duga je to borba, i kad mislim da sam dostigao dobre uvjete oslobađanja, evo gdje drevna trulež ponovno izbija na neočekivanim mjestima. Destrukcija će biti nemogućna dok se ne riješi ovih veza koje imaju svoj skroviti korijen upravo u vezivnom tkivu znanja. Gorka je potreba odreći se njega, jer i na svršetku, kad njegovo disanje postaje sve rjeđe i kad su njegovi planovi nadziranja ogoljeni do kosti, ostaje trag sadržaja i smisla.

Zapravo, tenzija prema korjenitom uništenju postojećeg je mahovitost koje se plašim, kako je onda uokviriti u obrasce znanja koji ulijevaju povjerenje?

Naravno, ne govorim o ispraznom zanosu. Nemoguće, jer bi se onda trebao potpuno ispuniti nečim što se ne nalazi negdje, već

proizvodnim strukturama, koje nisu više u rukama kapitalista već pripadaju zajednici koja njima zajednički upravlja.

Ovaj pojam danas nije više izvediv, iz mnoštvo razloga. Primarni razlog su novonastale tehnološke promjene koje onemogućavaju jednostavan i linearan prijelaz iz prethodnoga, tj. današnjega društva u kojem živimo u buduće društvo u kojem bi željeli živjeti. Taj neposredan prijelaz je nemoguć iz jednoga jednostavnoga razloga, na primjer telematska tehnologija ne bi mogla biti korištena u slobodnom obliku, u oslobodilačkom obliku. Tehnologija i telematske implikacije nisu se ograničile samo na ostvarenje određenih promjena unutar nekih sredstava, već su izmijenile i druge tehnologije. Recimo, tvornica nema istu strukturu jučerašnje tvornice s dodatkom informatizacije, ona je telematizirana tvornica, a to je potpuno drugačija stvar. Uzmimo u obzir da o svim ovim pojmovima možemo govoriti vrlo općenito pošto zahtijevaju mnogo više vremena za dublju analizu. Stoga, nemogućnost korištenja ove imovine, dakle i ovog prijelaza, dovodi do okončanja mita o središtu radničke klase.

Dakle, u ovakvoj situaciji gdje se radnička klasa praktički atomizira ne postoji mogućnost eksproprijacije takozvanih sredstava proizvodnje. Do kojeg onda zaključka dolazimo? Nema drugoga zaključka osim uništenja ove gomile sredstava za proizvodnju koji stoje naspram nas. Jedini mogući prijelaz koji imamo na raspolaganju je dramatična realnost destrukcije. Revolucija o kojoj možemo nagađati a u koju uopće nismo sigurni, nije ona jučerašnja revolucija zamišljena u jednom činu, ostvariva čak u samo jednom danu ili u jednoj lijepoj noći, to je dugi, tragični, krvavi događaj koji će možda biti svjedok nezamislivo nasilnih i tragičnih procesa.

Upravo se prema toj vrsti realnosti upućujemo. Ali, ne zato jer mi to želimo, jer volimo nasilje, krv, destrukciju ili građanski rat, smrt, silovanja, divljaštvo, ne zbog toga. Zato što je to jedini mogući put, jedini put koji su nam nametnule promjene, a stvorili su ih oni koji nam zapovijedaju i nama vladaju. Oni su krenuli tim putem. Ne možemo sad najobičnijim letom naših želja, naše mašte, nešto iz-

To je milenaristička teorija. Pošto se približava kraj milenija mogla bi se vratiti u modu. Ali, uslovi su drugačiji, to nije stvarnost, to nije očekivanje koje nas treba zanimati. Zanima nas neka druga intervencija, mnogo manja, mnogo skromnija, a ipak sposobna da nešto učini. Mi, pošto smo anarhisti, pozvani smo da nešto učinimo, pozivaju nas naše odgovornosti i sve ono o čemu smo prije pričali. Od trenutka kada se rodi ona ideja u našem umu, ne ideja anarhije, nego ideja pravde, slobode, kada se ove ideje rađaju u našem umu i kada kroz ove ideje uspijemo prepoznati obmanu ispred nas koju bi mogli, nadasve danas, opisati kao demokratsku prijevartu, što ćemo učiniti? Moramo se potruditi, gdje „potruditi se” znači i organizirati se, znači stvoriti one uvjete međusobnih odnosa između nas anarhista, koji moraju biti drugačiji od jučerašnjih uvjeta.

Današnja je stvarnost drugačija. Kao što smo prije rekli, izrađuju drugačijeg čovjeka, bez kvaliteta, kako bi stvorili njima potrebno društvo bez kvaliteta. Ali, oduzimajući kvalitete čovjeku, odstranili su lik radnika iz središta poimanja političkoga društva. U prošlosti je radnik podnosio najteži teret izrabljivanja. Iz toga se razloga smatralo da bi on trebao, kao protagonist, započeti revoluciju. Dovoljno je pomisliti na marksističku analizu. U biti, sav je Marksov *Kapital* posvećen „oslobođenju” radnika. Kad Marks govori o čovjeku, misli na radnika, kad razvija svoju analizu o vrijednosti govori o vremenu rada, kad razvija svoju analizu o otuđenosti govori o radu. Nema nijedne stvari a da se ne odnosi na rad. Zato što je radnik bio u središtu marksističke analize a radnička se klasa zaista mogla zamisliti kao centar društvene strukture.

Mada kroz drugačije analize i anarhisti su se podosta približili teoriji o radniku u središtu društva, to jest o središnjosti radničke klase. Govorimo o anarhosindikalnoj analizi. Anarhosindikalisti su samo doveli do ekstremnih posljedica pojam sindikalne borbe, oslobađajući ga skućene dimenzije sindikalnih zahtjeva kako bi se revolucionarni čin mogao realizirati putem općeg štrajka. Dakle, za anarhosindikaliste je društvo sutrašnjice, oslobođeno ili anarhističko, isto ovo današnje društvo, ali bez vlasti, s istim današnjim

se prikazuje samo kao pokret, to jest „tenzija prema nečemu”, sloboda. A ipak govorim o nečemu što sputava riječ i čini je nerazumljivom ako je ne gledamo kroz perspektivu potpunoga uništenja, tišine koja okružuje akciju, cjelovitu u svim svojim dijelovima, uvjet oslobađanja koje je znanje desetljećima podržavalo. Poduku koju možemo izvući iz ovog opasnog i nepodnošljivog uvjeta, za kojim ipak najviše i najsnažnije žudimo, je da znanje zauvijek zatvara ljudsko srce i zamjenjuje ga računicom, korišću, osvajanjem, posesivnošću. Nemoguće je odreći se svih ovih aspekata a istovremeno zadržati znanje i sva njegove popratne čimbenike. Dokazuje nam to riječ koja zamuckuje samo površni jezik svakidašnjice ili se ponekad sramežljivo odvaži zakoračiti u izmijenjene uvjete koje tenzija omogućava.

Tenzija je znanje kakvoće, tišina koja osluškuje glas sudbine, glas koji ne može kasniti unatoč tisućama rasijanih prilika koje u noći znanja zaleđuju njene namjere. Potom ona stiže, i djelovanje rasvjetljuje noć, i sama riječ napokon ponovno prisvaja slobodnu poruku i otrže se one prisilne, zaboravljajući tužnu potrebu. Tenzija i znanje, ta dva aspekta, djelovati i činiti, odvajaju se i spajaju, ne mogu ih smatrati strancima, samo neprijateljima, oni koračaju jedan pored drugoga, kao život i smrt.

Trst, 9. 5. 2007.
Alfredo M. Bonanno

Anarhistička tenzija

Uvijek sam malo zbunjen kad počnem govoriti, barem na početku. Ta se zbunjenost povećava naspram onoga što pogrešno nazivamo predavanjem ili pak, skromno kamuflirajući, javnom raspravom. Najzad, radi se o predavanju nekoga tko dolazi izvana, tko možda pripada nekoj drugoj generaciji, kao da je pao iz prošlosti, tko se popeo na ovu katedru, drži predavanje te stoga na čudnovat, a i opasan način, liči na nekoga tko vam tupi mozak iz drugih razloga, s drugim namjerama. Međutim, ako malo skrenete pažnju na pojmove koji će biti izloženi, otkrit ćete da se iza ove prividne sličnosti krije znatna razlika.

Prvi od ovih pojmova sastoji se od pitanja: što je anarhizam? Ovo moje pitanje može zvučati čudno pošto je ovdje prisutno mnogo anarhista, jer ih osobno znam. Barem bi anarhisti trebali znati što je to anarhizam. No, svaki je put potrebno započeti razgovor upravo ovim pitanjem: što je anarhizam? Mada sa samo nekoliko riječi. Zašto? Ovo pitanje obično ne susrećemo glede ostalih polja života, ostalih aktivnosti, svih ostalih misli. Tko se definira ili se nečim smatra zasigurno poznaje to nešto.

Ali, anarhisti stalno postavljaju taj problem: što je anarhizam? Što znači biti anarhist? Zašto? Zato što to nije neka definicija koja se jednom postavljena može čuvati u sefu, staviti sa strane i smatrati nekakvim kapitalom iz kojeg možemo crpiti malo pomalo. Biti anarhist ne znači dostići nekakvu izvjesnost, ne znači reći jednom zauvijek: „Eto, ja, napokon, od ovog trenutka posjedujem istinu i kao takav sam, barem glede ideje, povlašten.” Tko razmišlja na takav način, anarhist je samo na riječima. Anarhist je naprotiv onaj tko realno sumnja u sebe kao anarhista, kao osobu, i pita se: „U kakvom

koje ne samo da u prošlosti nisu bile prisutne već i nezamislive, na primjer fleksibilnost, prilagodljivost, toleranciju, sposobnost posredovanja na sastancima.

Dok se u prošlosti, da navedemo specifičan primjer, proizvodnja velikih poduzeća bazirala na montažnoj traci, na masovnoj proizvodnji, danas imamo drugačije strukture, ili automatizirane, ili sastavljene od otoka, malih grupa koje zajedno rade, međusobno se znaju i nadgledaju itd. Ovaj tip mentaliteta nije samo mentalitet tvornice, ne izgrađuju samo „novoga radnika”, to je „novi čovjek”: fleksibilan, osrednjih ideja, zamućenih želja, vrlo niske kulturalne razine, osiromašenog jezika, sa standardiziranim štivom, uvijek jednim te istim, ograničene sposobnosti razmišljanja, ali veoma visoke sposobnosti kratkovremenskoga odlučivanja između da i ne, između dviju mogućnosti, žutoga dugmeta crvenoga dugmeta, crnoga dugmeta bijeloga dugmeta. Evo, ovu vrstu mentaliteta izgrađuju. Gdje ga izgrađuju? Grade ga u školi, ali i u svakodnevnom životu.

Što će s takvim čovjekom? Bit će im potreban za ostvarenje svih izmjena koje su bitne za restrukturiranje kapitala. Bit će im potreban za bolje rukovođenje sutrašnjim uvjetima i odnosima. Kakvi će biti ti odnosi? Temeljit će se na sve bržim izmjenama, na pozivu da se zadovolje potpuno nepostojeće potrebe, koje stvaraju i njima upravljaju na određeni način male grupe, sve brojnije i brojnije. Ovaj tip novoga čovjeka je u potpunoj suprotnosti s onim što mogu biti naše želje i misli, u suprotnosti s kvalitetom, kreativnošću, sa stvarnim željama, s radošću života, u suprotnosti sa svim ovim. Kako se možemo boriti protiv stvaranja tehnološkoga čovjeka? Kako se možemo boriti protiv ovakvog stanja? Možemo čekati da stigne dan, jedan lijepi dan kad ćemo dovesti svijet u kaos, u ono što su anarhisti u prethodnom stoljeću nazivali „la grande soirée”, velika večer ili veliki dan — „le grand jour” -, kada će nepredvidljive snage pobijediti i buknuti društveni konflikt kojeg svi očekujemo a zove se revolucija, nakon čega će se sve promijeniti i bit će to svijet savršenstva i radosti?

Napokon smo stigli, stigli do naših odgovornosti. Ako je pojam od kojeg smo počeli istinit, to jest da za anarhiste nema razlike između teorije i djelovanja, onoga trenutka kad ova ideja o pravdi zasije u nama, ako ova ideja zasvijetli barem na trenutak u našem umu, ta se svjetlost neće nikad više ugasiti jer ćemo se u svakom trenutku, što god mislili, osjećati krivci, pomagači, suučesnici procesa diskriminacije, represije, genocida, smrti, i uvijek ćemo se smatrati dijelom toga procesa. Kako se onda možemo smatrati revolucionarima, anarhistima? Kako se možemo smatrati pobornicima slobode? O kojoj slobodi govorimo ako smo dali našu podršku ubojicama na vlasti?

Vidite kako je različita i kritična situacija onoga tko odmah uspije, putem dublje analize stvarnosti ili pukim slučajem, ili pak nesrećom, osvjetliti um tako jasnom idejom pravde. Postoji mnoštvo ideja ove vrste. Na primjer, ideja slobode je ista stvar. Tko se samo na trenutak zamisli nad pojmom slobode, ne može se zadovoljiti nekim djelom koje bi samo malo povećalo slobode uvjeta u kojima živi. On će se od toga trenutka nadalje osjećati krivim i pokušati će učiniti nešto kako bi ublažio svoj osjećaj patnje. Osjećat će da griješi jer nije do tada već nešto poduzeo i od toga će trenutka živjeti u drugačijim uvjetima.

Što zapravo želi država postići oblikovanjem mišljenja? Što vlast želi? Da, naravno, želi stvoriti osrednje mišljenje jer na temelju ovoga mogu stvoriti neke pokrete, kao na primjer izlazak na izbore, formiranje manjinskih krugova moći i tako dalje. Međutim, ne žele samo to, žele našu suglasnost, naš pristanak, a suglasnost dobivaju kroz određena sredstva, naročito kulturne naravi. Na primjer, škola je jedan od rezervoara iz kojeg se crpi suglasnost i gradi buduća radna snaga intelektualne prirode, i ne samo intelektualne.

Produktivne transformacije današnjeg kapitalizma zahtijevaju drugačijeg čovjeka u odnosu na prošlost. Jučer, do nedavno, tražila se osoba stručnih sposobnosti, profesionalne kvalifikacije, ponosna na svoje sposobnosti. Danas se situacija prilično promijenila. Svijet rada traži osrednju kvalifikaciju, dosta nisku, i zahtijeva kvalitete

je odnosu moj život s onim što radim i s onim što mislim? Kakvu vezu uspijevam svakodnevno održavati sa svim stvarima koje činim, tako da potvrđujem anarhizam i ne prihvaćam male svakodnevne kompromise, suglasnosti itd.?"

Stoga, anarhizam nije pojam koji se zapečati jednom riječju kao grobnica. Nije politička teorija. To je način na koji se poima život, a život, bili mi mladi ili stari, nije konačna definicija, već oklada koju moramo igrati dan za danom. Ujutro kad ustajemo iz kreveta i dodirujemo nogama pod moramo imati dobar razlog da bi zaista ustali. Ako taj razlog nedostaje, ne znači ništa biti ili ne biti anarhist. Onda bolje ostati u krevetu i spavati. A da bi imali dobar razlog moramo znati kako djelovati, jer za anarhizam, za anarhista, nema razlike između djelovanja i mišljenja, koje podrazumijeva neprestano prelijevanje iz teorije u praksu i iz prakse u teoriju. To je ono što razlikuje anarhista od bilo koje druge osobe, koja ima drugačiji pojam o životu i okoštava taj pojam kroz politički život, kroz političko djelovanje, kroz političku teoriju.

Ono što vam se inače ne kaže, ono što ne piše u novinama, ne piše u knjigama, ono što škola ljubomorno prešućuje jer je to tajna života: ne smijete odvajati misao od djelovanja, stvari koje se znaju, koje se razumiju od onih koje se čine, od stvari kroz koje mi djelujemo.

To je ono što razlikuje političku osobu od anarhističkoga revolucionara. Nisu to riječi, ni pojmovi i, dozvolite mi, s nekog gledišta ni djelovanje. Određenu akciju ne određuje ispravno izabran cilj, niti je razlikuje i obilježava njena ekstremna realizacija kroz napad, recimo radikalno. Bit je u načinu na koji će je osoba, drug koji realizira ovu akciju, uspjati pretvoriti u značajni trenutak svoga vlastitoga života, osobno obilježje, značaj, vrijednost života, radost, žudnju, ljepotu, a ne u vještu realizaciju, u puko izvođenje čina koji se smrtno okončava u nama samima i u izrazu: „ja sam danas ovo napravio” daleko od sebe, na periferiji mojeg postojanja.

Evo, u tome je razlika. A iz te razlike proizlazi još jedna, po meni vrlo značajna. Onaj tko misli da se djelovanje nalazi izvan njega i da

se realizira kroz brojne uspjehe ili neuspjehe — što se može?, život su stepenice po kojima se malo uspinjemo malo silazimo, nekad stvari idu dobro nekad loše — onaj tko misli da život sačinjavaju ove stvari, npr. uobičajeni lik demokratskoga političara (naravno, osoba s kojom možete diskutirati, simpatičan tip, tolerantan, popustljiv, vjeruje u razvoj, u budućnost, u bolje društvo, slobodu), takva vrsta osobe, možda u odjelu, bez kravate, malo sportski, osoba koja izbliza izgleda kao drug i koja se sama naziva drugom, ta osoba može vrlo lako biti i policajac, ionako to ništa ne mijenja. Zašto ne? Postoje i demokratski policajci, završilo je doba uniformirane represije, danas represija može i simpatično izgledati, tlače nas brojnim sjajnim idejama. Evo, ovu osobu, tog demokratu, kako ga možemo karakterizirati, kako ga možemo prepoznati, primijetiti? Ako nam oči pokriju velom kroz koji ne vidimo, kako se možemo braniti od takve osobe? Prepoznat ćemo ga kroz ovu činjenicu: za njega je život ostvarenje, njegov su život činjenice, količinske činjenice koje se odmataju pred njegovim očima, i ništa više.

Ne možemo tražiti člansku iskaznicu kad s nekim pričamo. Često, slušajući njegove ideje postanemo veoma zbunjeni i ništa više ne razumijemo, jer svi smo simpatični govornici, progresisti, svi hvalimo ljepotu tolerancije i tako dalje. Kako možemo primijetiti da ispred nas stoji neprijatelj, naš najgori neprijatelj? Jer od starih smo se fašista barem znali obraniti, on je tukao, no ako smo bili sposobni tukli smo i mi, jače od njega. Sad je druga priča, promijenila se situacija. Danas je možda čak i teško pronaći nasilnog fašista. Međutim, taj subjekt kojeg pokušavamo opisati, demokratu kojeg pronalazimo na svim nivoima (u školi ili u parlamentu, na ulici ili u uniformi policajca, kao suca ili kao liječnika), taj nam je subjekt neprijatelj jer on poima život na drugačiji način od nas, jer za njega je život neki drugi život, nije naš život, jer mi smo za njega vanzemaljci i ne vidim razloga da ga mi smatramo stanovnikom našeg planeta. To je linija koja nas razdvaja od njega, jer njegov pojam života je količinske, kvantitativne prirode, on mjeri stvari po uspjehu, ili ako želite po neuspjehu, ali uvijek s količinske strane, a mi život

obraz s Riinom⁵. Vijesti ove vrste su nam drage, osjećamo se bolje, jer jedna svinja kao što je Andreotti nesumnjivo nam je i fizički nepodnošljiva, dovoljno ga je i samo vidjeti na ekranu. Međutim, da li je to pojam pravde? Pogledajte, za Di Pietra i za Borrellija⁶ se navija kao na stadionu. Što znači stadionsko navijanje? Znači da su milijuni ljudi uvučeni u proces uniformiranja informacije.

Pojam pravde o kojem bi mi trebali razmišljati je drugačiji. Na što nas treba navesti pojam pravde? Treba nas navesti da priznamo da ako je Craxi kriv (ili Andreotti), na isti su način kao i on krivi ljudi kao što su Borrelli i Di Pietro, jer dok je prvi bio političar ovi drugi su dio pravosuđa. Pojam pravde znači potegnuti jednu liniju razgraničenja između onog tko je podrška i alibi snagama vlasti i onog tko se tome suprotstavlja. Ako je vlast nepravedna, pošto je njeno samo postojanje čini nepravednom, ako su svi pokušaji, kao što smo vidjeli na primjerima, samo obmane za samoopravdanje, svaka osoba na vlasti, više manje demokratska, što god učinila, uvijek je s druge strane pravde.

Izgradnja pojma pravde ove vrste znači formiranje jedne ideje, koja se ne pronalazi u štampi, ne analizira u školskim učionicama i sveučilišnim aulama, koja ne može biti sastavni dio mišljenja i neće odvesti ljude na izbore. Naprotiv, ova će ideja dovesti ljude da se suprotstave sebi samima jer naspram suda samoga sebe svatko se pita: „Ali ja, naspram ideje pravde, kad mi se čini da je Di Pietro pravedan, kako se postavljam? Dozvoljavam da i mene prevare, i ja postajem sredstvo mišljenja, završni dio velikoga procesa formiranja moći, istovremeno rob vlasti i njen suučesnik?”

---

mokršćanske stranke, sedam puta premijer Italije, 33 puta član Vlade, doživotni senator, mafijaš

⁵ Salvatore Totò Riina: šef sicilijanske mafije *Cosa Nostra* sve do devedesetih godina XX st., kad je uhićen i osuđen na doživotnu robiju; odgovoran za mnogobrojna ubojstva, među kojima i brojnih sudaca, političara, novinara itd.

⁶ Antonio Di Pietro: danas političar, u vrijeme afere *Tangentopoli* jedan od javnih tužioca koji su vodili istragu *Mani pulite*; Francesco Saverio Borelli: javni tužilac i voditelj istrage *Mani pulite*

opremljen stol, kao što se zbiva svugdje gdje se održavaju inicijative i skupovi ove vrste. Uvijek su tu prisutne naše brošure, naše knjige. Imamo brdo novina i vrlo smo sposobni publicisti. Ali, to nije jedini posao koji trebamo obaviti, a i kad to radimo, ta aktivnost ne smije sadržavati elemente protuinformacije, ako ih i sadrži onda se radi o sporednim činjenicama. Ta je aktivnost u osnovi upućena, ili bi trebala biti, stvaranju jedne ideje ili nekoliko važnih ideja, nekoliko temeljnih ideja.

Samo jedan primjer. Kroz posljednje tri ili četiri godine izgrađen je slučaj kojeg štampa odurno naziva „*tangentopoli*” ili „čiste ruke”² i tako dalje. Što je u ljudima prouzročila ta silna operacija? Stvorila je mišljenje kako je pravosuđe sposobno popraviti stvari, osuditi političare, izmijeniti uvjete. Jasno nam je koliko je ovaj postupak, ovo mišljenje korisno, na primjer pridonijelo je rastu „nove” elite vlasti koja je zamijenila onu staru. Mada kažemo „nova”, mada sadrži neke nova obilježja, ipak se stare navike i stari likovi ponavljaju. Na taj način funkcionira mišljenje.

Pokušajte usporediti ovaj postupak oblikovanja jednog mišljenja (koje je donijelo znatnih koristi samo njima) s izgradnjom jedne temeljne ideje, kao što bi mogla biti produbljena analiza pojma pravde, razlika je nepremostiva. No, što je pravedno? Na primjer, sigurno je bilo pravedno za mnoge, a i mi smo to smatrali pravednim, da je Craxi³ bio primoran zatvoriti se u svoju tunisku vilu. Bilo je čak simpatično, smijali smo se, osjećali se dobro, simpatično je kad se uklone svinje ovoga nivoa. Međutim, je li to zaista pravda? Na primjer, Andreotti⁴ je zapao u poteškoće, izgleda da se ljubio u

² *tangentopoli*: tal. *tangente* (mito) + grč. *polis* (grad, država); sredinom devedesetih godina XX st. u Italiji je provedena opsežna sudska istraga nazvana *Mani pulite* (čiste ruke) koja je razotkrila mito i korupciju na najvišim državnim nivoima, nazvana „afera Tangentopoli

³ Bettino Craxi: predsjednik Talijanske socijalističke stranke, dvaput premijer Italije; u vrijeme istrage *Mani pulite* bio je pod istragom a zatim i osuđen, da bi izbjegao zatvor pobjegao u Hammamet, Tunis, gdje je kasnije i umro

⁴ Giulio Andreotti: središnji lik talijanske političke scene, predstavnik De-

mjerimo na drugačiji način i upravo o tome trebamo razmisliti: na koji način se naš život razlikuje, kvalitativno razlikuje.

I taj gospodin, koji nam je tako sklon, svali na nas kritiku i kaže: „Da, anarhisti su simpatični, ali tako nesuvisli, što su uopće postigli kroz povijest, koja je država ikad bila anarhistička? Jesu li ikad ostvarili vladu bez vlade? Nije li slobodno društvo, anarhističko društvo, društvo bez vlasti, proturječe?” I ta masa kritike koja se svali na nas ima zasigurno veliku težinu, jer zaista i u onim slučajevima kad su anarhisti bili vrlo blizu ostvarenja njihove konstruktivne utopije slobodnoga društva, kao npr. u Španjolskoj ili u Rusiji, ako ih dobro analiziramo, te su konstrukcije vrlo diskutabilne. To jesu revolucije, ali nisu slobodarske revolucije, nisu anarhija.

Stoga, kad ta gospoda kažu: „Vi ste utopisti, vi anarhisti živite u iluziji, vaša utopija nije ostvariva”, mi trebamo odgovoriti: „Da, istina je, anarhizam je tenzija, nije realizacija, nije konkretni pokušaj sutrašnjega ostvarenja anarhije”. No, trebamo biti sposobni i nadodati: „ali vi ostali, poštovana demokratska gospodo koji ste na vlasti, koji nam uređujete život, koji želite ući u naše ideje, u naše umove, koji vladate nama putem svakodnevnoga mišljenja, kojeg gradite putem štampe, fakulteta, škola itd., vi gospodo što ste ostvarili?”. Svijet u kojem vrijedi živjeti? Ili pak svijet smrti, svijet u kojem je život površna činjenica, bez kvalitete, bez značenja, svijet u kojem kad dostignemo određene godine, na pragu mirovine, zapitamo se: „Što sam učinio s mojim životom? Kakvoga je smisla imalo živjeti sve ove godine?”.

Eto što ste stvorili, eto što je vaša demokracija, što je vaš pojam o narodu. Vi vladate narodom, ali što znači narod? Što je narod? Možda je to onaj manjinski malobrojni dio koji izlazi na izbore, koji glasa za vas, koji bira jednu manjinu, koja pak bira drugu manjinu, još manju od prethodne, koja vlada nama u ime zakona. No, zar nisu ti zakoni samo izraz interesa jedne male manjine, koja je osobito, primarno, usmjerena na ostvarenje vlastitoga bogatstva, jačanja moći i tako dalje?

Iz čega proizlazi ta moć, ta vlast u čije ime vi vladate? Od apstraktnoga pojma stvorili ste ustroj i mislite da ga možete unaprijediti. Ali, kako, na koji je način u povijesti ono unaprijeđeno? Zar nije stanje u kojem danas živimo, stanje smrti, površnih vrijednosti? To je kritika koju trebamo uzvratiti pristašama demokracije. Ako smo mi anarhisti utopisti, onda smo takvi kao tenzija prema kvaliteti; ako su demokrati utopisti, njihova je utopija smanjenje kakvoće. Tom smanjenju, na jednodimenzionalnom području najmanje moguće štete za njih i najveće prihvatljive štete za veliku većinu osoba koje oni izrabljuju, toj bijednoj stvarnosti mi suprotstavljamo našu utopiju, koja je barem utopija kvalitete, tenzija prema drugačijoj budućnosti, radikalno drugačijoj naspram današnjeg života.

Dakle, svi govori koji vam upućuju oni koji pričaju u ime političkog realizma, kad državnici, profesori (koji su sluge državnika), teoretičari, novinari, kad svi intelektualci koji prolaze kroz učionice kao što je ova i u svojim govorima koriste tolerantne i mirne riječi realista, tvrdeći da ionako ne može biti drugačije, da je stvarnost takva kakva je, da se treba žrtvovati, evo, te osobe vas obmanjuju. Obmanjuju vas jer drugačije može biti, svatko se od nas može pobuniti protiv obmane u ime vlastitoga povrijeđenoga dostojanstva, svatko se od nas može osjećati obmanut jer je napokon osvijestio koju štetu nam nanose. Pobunom svatko može promijeniti ne samo, u granicama poznatoga, postojeće stvari, nego i vlastiti život koji može postati vrijedan življenja, ustati ujutro, spustiti noge na pod, pogledati se u ogledalo i reći: „Napokon sam uspio promijeniti stvari, barem što se mene tiče.” Osjetiti se kao čovjek koji dostojanstveno živi svoj život, a ne marioneta u rukama lutkara kojeg ne možemo ni dobro vidjeti da bi mu pljunuli u lice.

Zato anarhisti nastavljaju postavljati pitanje: što je anarhizam? Anarhizam nije politički pokret. Da, i to je, ali kao sporedan aspekt. Činjenica da se anarhistički pokret povijesno prikazuje kao politički pokret ne znači da je anarhizam kao politički pokret istrošio sve anarhističke mogućnosti postojećeg. Anarhizam nije samo anarhistička grupa iz Cunea, iz Torina, iz Londona ili iz nekoga dru-

ška teorija ideje, koja se suprotstavljala platonskoj, gdje je ideja apstraktna, daleka, uporišna točka itd. Međutim, mi se ne odnosimo na taj pojam kad govorimo o ideji. Ideja je uporišna točka, element snage koja mijenja život, pojam koji je napunjen vrijednošću, pojam vrijednosti koji postaje pojam snage, nešto što može razviti na drugačiji način naš odnos s drugima, sve je to ideja. Ali, kroz koji nam to izvor stižu elementi pomoću kojih gradimo ideje ove vrste? Škola, akademija, fakultet, štampa, knjige, profesori, stručnjaci itd., televizija. Međutim, što nam šalju ovi izvori informacija i kulturne elaboracije? Šalju nam više manje značajnu masu informacija, koja se sruči na nas kao lavina, vrije kao unutar lonca u nama i potom proizvodimo mišljenja. Mi nemamo ideja, imamo mišljenja.

I tu dolazimo do kobnoga zaključka. Što je to mišljenje? To je isprazna ideja, uniformirana kako bi se prilagodila velikom broju ljudi. Opće ideje ili omasovljene ideje su mišljenja. Vlasti je bitno održavati ova mišljenja jer putem njih, njihovim upravljanjem, postiže određene rezultate, na primjer propagandni mehanizam putem sredstava javnog informiranja, realizacija izbornih procedura itd. Nove elite vlasti ne formiraju se putem ideja, već putem mišljenja.

Što znači suprotstaviti se formiranju mišljenja? Znači li možda sakupiti veći broj informacija? To jest, suprotstaviti se informaciji protuinformacijom? Ne, to je nemoguće jer s koje god strane sagledali problem ne možemo biti sposobni, naspram prevelikom broju informacija kojima smo svakodnevno preplavljeni, „otkriti” našom protuinformacijom, kroz proces dietrologije,¹ realnost koju je „zamijenila” ova informativna brbljarija. Ne možemo djelovati u tom smjeru. Kad to i radimo, u kratko vrijeme shvatimo da je uzaludno, ne uspijevamo uvjeriti ljude.

Zbog toga su anarhisti problemu propagande pristupili na kritički način. Da, naravno, kao što možete vidjeti, ovdje imamo dobro

---

¹ dietrologija: tal. *dietro* (iza) + grč. *logija* (nauka); paranoično i opsesivno traženje istinitih ili navodnih razloga koji su uzrokovali neki događaj, tj. onoga što stoji „iza” nečega; „izalogija”

predstavljaju nadu, vjeru, vjerovanje. Drugim riječima, ono nedodirljivo što rješava današnje probleme, ali ne zato što ih zaista rješava, nego zato jer ih jednostavno prikriva, zamagljuje, mijenja, zaklanjajući nam pogled na sve poteškoće koje danas imamo. U redu, jednoga ćemo dana biti slobodni, u redu, imamo poteškoća ali unutar tih poteškoća postoji jedna podzemna snaga, jedan nehotični poredak koji ne ovisi o nama, koji radi umjesto nas, koji će malo po malo izmijeniti patničke uslove u kojima živimo i pružiti nam novu slobodnu dimenziju u kojoj ćemo svi sretno živjeti. Ne, sloboda nije to, to je obmana koja veoma, tragično, podsjeća na stari pojam o bogu, bogu koji nam je mnogo puta pomagao i još danas pomaže mnogim osobama koje pate jer one kažu: „U redu, danas patimo, ali na drugom će nam svijetu biti bolje.” Ili, kako kaže Evandjelje, posljednji će bit prvi, zato ovaj obrat ohrabruje današnje posljednje jer će biti sutrašnji prvi.

Kad bi mi prodavali ovakav pojam slobode pod istinitim uljuljkivali bi današnje patnje, stavili bi malo melema na današnje socijalne rane, na isti način kao svećenik koji svojom propovijedi, svojim rezoniranjem, stavlja malo melema na rane siromaha koji ga slušaju i koji žive u zabludi da će ih božje kraljevstvo osloboditi patnji. Jasno je da anarhisti ne mogu razmišljati na isti način, sloboda je destruktivan pojam, pojam koji u sebi sadrži potpunu destrukciju svakoga ograničenja. Sloboda je mogućnost koja treba ostati u našem srcu, ali istovremeno trebamo shvatiti da ako želimo slobodu moramo biti spremni prkositi svim opasnostima destrukcije, uništenja postojećeg poretka u kojem živimo. Sloboda nije pojam koji će nas uljuljkivati u očekivanju boljih vremena, bez obzira na našu stvarnu sposobnost intervencije.

Da bi shvatili ovakvu vrstu pojmova, da bi shvatili kojim se rizicima izlažemo kad rukujemo opasnim pojmovima ovoga tipa, moramo biti sposobni izgraditi ideje u nama samima, imati ideje.

I o tome postoje značajne zablude. U optičaju je navika da se idejom smatra svaki pojam koji imamo u glavi. Netko kaže: „dobio sam ideju”, i na taj način pokušava odrediti ideju. To je kartezijan-

goga grada. Nije to anarhizam. Naravno, tamo su prisutni drugovi anarhisti i, nadam se ili barem moramo pretpostaviti, onaj drug koji je sam započeo vlastiti ustanak, koji je shvatio, prepoznao čitav kontekst obaveza i prisila u kojima je primoran živjeti. Ali, anarhizam nije samo to, već i ona tenzija života, ona kvaliteta, ona snaga koju uspijevamo izvući iz sebe mijenjajući postojeće stvari. Anarhizam sačinjavaju ovaj plan transformacije i nacrt koji se realizira u nama samima, usporedno s napretkom naše vlastite promjene. Stoga, ne radi se o povijesno kvantificiranom događaju, to nije događaj koji se jednostavno ostvaruje kroz vrijeme i koji se prepoznaje kroz određene teorije, određene osobe, kroz neke pokrete i, zašto ne, kroz točno određena revolucionarna djela. U ovom zbroju elemenata uvijek ima nešto više i upravo zbog toga „više” anarhizam doživljavamo uvijek na drugačiji način.

Stoga, između ove tenzije koju moramo, po meni, čuvati unutar nas kao tenziju prema nepoznatom, prema nezamislivom, neizraženom, prema dimenziji koju trebamo ostvariti a ne znamo točno na koji način, i svakodnevnih stvari koje činimo i možemo učiniti, moramo uvijek održavati točno određen odnos promjene, transformacije.

Prvi primjer koji mi pada na pamet glede ove teme je još jedan kontradiktorni element. Razmislite o pojmu „problem”, npr. „treba riješiti probleme”, tipična fraza. Svi imamo probleme koje trebamo riješiti, život je problem za rješavanje, živjeti je problem, svaki aspekt stvarnosti, od vlastitih socijalnih uvjeta, izlaska iz začaranoga kruga pa do običnih nezgoda koje svakodnevno susrećemo, sve to smatramo problemom. Međutim, da li su problemi rješivi?

I tu dolazimo do velike zablude. Zašto? Struktura koja nas tlači sugerira nam da su problemi rješivi i da će ih ona riješiti. K tome, ta ista struktura sugerira i primjere (mislim da su većina prisutnih učenici) problema koji se rješavaju u geometriji, matematici itd. No, takva vrsta problema, npr. matematičke jednadžbe koje se prikazuju kao primjer rješivih problema, su samo lažni problemi, možemo ih riješiti jer u onom trenutku kad se s njima suočimo odgovor na-

